

О. О. Шека, аспірант кафедри проектного менеджменту Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ РЕКРЕАЦІЙНИМИ РЕСУРСАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті на основі дослідження головних умов для забезпечення рекреаційної діяльності – природні рекреаційні ресурси та створення навколишнього середовища, сприятливого для рекреаційного процесу – визначено потенційні типи сучасної рекреації, які мають забезпечувати рекреаційні процеси в Одеській області: I тип – рекреаційні об'єкти індивідуального та громадського використання з мінімальним перетворенням природного середовища; II тип – рекреаційні утворення громадського користування з необхідним перетворенням природного середовища.

Аналіз особливостей організації ефективної рекреаційної діяльності в регіоні дав змогу зробити висновок, що умовою ефективної просторової організації й розвитку регіону є використання незадіяного рекреаційного потенціалу. Сучасні види рекреації потребують збалансованого використання незадіяних ресурсів для формування всесезонної рекреації з різними видами атракцій. Для проведення оцінки потенціалу розміщення незадіяних рекреаційних ресурсів рекомендовано проводити порівняльний аналіз просторового розташування рекреаційних ресурсів та інтенсивності функціонування рекреаційної сфери на територіях регіону.

Доведено, що наукове обґрунтування комплексного підходу до управління рекреаційними ресурсами на регіональному рівні, насамперед, потребує чіткого визначення ролі органів регіональної влади в розвитку рекреаційної діяльності.

Обґрунтовано, що регіональне управління рекреацією та туризмом слід розглядати як: діяльність органів публічної влади зі створення умов для раціонального і ефективного використання рекреаційного потенціалу регіону; організаційно-правове забезпечення і практичну реалізацію стратегії / програми розвитку рекреаційної діяльності в туристичних субрегіонах; регулювання суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, що виникають у процесі використання рекреаційних ресурсів на регіональному рівні, з метою забезпечення взаємозгодження внутрішніх і зовнішніх інтересів різних стейкхолдерів рекреаційної діяльності, а також їх узгодження з інтересами місцевого населення туристичних субрегіонів (рекреаційних зон) і можливостями регіону.

Ключові слова: рекреація, рекреаційні ресурси, рекреаційний потенціал, рекреаційна діяльність, незадіяні ресурси, регіональне управління рекреацією.

O. O. Sheka. Complex approach to the management of recreational resources at the regional level

Any conversion to the operation and development of a recreational facility or tourist product is generally associated with the use of recreational and economic resources that have value and value. That is why the task of rational use of scarce resources, including investment, arises. Recreation requires constant investment, so investment and investment play a very important role in this process. Since investment is a factor that provides not only functioning but also future development, for the recreational sector they are an indicator of its development. The key to the efficiency of investing in the recreational sphere is the transformation of recreational resources into the investment potential of recreational areas.

At the same time, in practice, there is a difficulty in organizing the process of investing in the tourism industry, which is associated with the lack of complete information on the availability and status of all types of recreational resources on the territory and their potential, as well as with the process of planning, programming, designing the rational use of recreational resources and management of the development of recreational areas, taking into account the interests of all stakeholders. Therefore, the scientific justification for a comprehensive approach to the management of recreational resources at the regional level is extremely relevant.

© **О. О. Шека, 2019**

The scientific substantiation of a comprehensive approach to the management of recreational resources at the regional level, first of all, requires a clear definition of the role of regional authorities in the development of recreational activities.

In our view, regional management of recreation and tourism should be considered as: the activities of public authorities to create conditions for the rational and effective use of the recreational potential of the region; organizational and legal support and practical implementation of the strategy / program for the development of recreational activities in the tourist subregions; regulation of subject-object and subject-subject relations arising in the process of use of recreational resources at the regional level, with the aim of ensuring reconciliation of internal and external interests of different stakeholders of recreational activity, as well as their harmonization with the interests of the local population tourist subregions (recreational zones) and the opportunities of the region.

For the effective functioning of the system of regional management of recreation and tourism, the correct consideration of the principles of subsidiarity and compliance of the entity with its object, which most closely reflect the regional specificity, is of paramount importance. That is, it should be, first of all, a study of the internal specificity, features, functions and potentials of the recreational resources of the region (as an object of regional management) inherent in the region's tendencies of recreational activities in order to alternatively select the optimal path of development of each recreational zone (tourist sub-region) from taking into account general regional interests. This approach requires the identification of factors for the formation of the regional situation of the development of recreation and the development of a set of models that reflect: recreational activity as a dynamic complex-organized hierarchical system; conditions of functioning of its components; a recreational activity environment as an object of management.

Under the regional situation of recreation development, we consider a set of states of all types of recreational resources within a certain territory in a certain period of time in order to identify the type of problems in recreational activity in the territory and trends of its development. In this case, from the point of view of regional governance, we can speak of the definition of recreational zones as territories of the region, in which a unique recreational situation is formed and, accordingly, a special program of development and specific mechanisms of state support are implemented. However, it should be noted that in such an approach, a recreational area, such as a territorial (spatial) unit of a region, is not subject to direct influence by the public authorities. The object of government is the processes that occur within recreational areas.

To make effective management decisions on the rational use of recreational resources in the region, it is necessary to have up-to-date, complete and comprehensive information on their current state. The most adequate reflection of the situation regarding the use of recreational potential and the development of recreational activities is the cartographic model, as the basis for the creation of a database and knowledge base on the structure, dynamics, organization of recreation in the region, its spatial and temporal hierarchy. That is, the basic scientific basis of a comprehensive approach to regional management of the development of recreation and tourism should be a knowledge base on the set of features, benefits, varieties that can be used to invest in the recreational sector of the region.

Key words: recreation, recreational resources, recreational potential, recreational activity, idle resources, regional recreation management.

Постановка проблеми. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року» [6] туризм визнано як один із основних пріоритетів держави. При цьому роль органів державної влади полягає у впровадженні економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів із формування туристичного іміджу України.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Одеської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку туризму. Рішенням обласної ради від 21 грудня 2015 р. № 32-VII затверджено Стратегію економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року [11]. Однією із стратегічних цілей визначено раціональне використання рекреаційного та туристичного потенціалу регіону.

Рішенням Одеської обласної ради від 23 грудня 2016 р. № 285-VII затверджено Програму розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017–2020 рр. [8]. Основними стратегічними цілями визнано, зокрема, раціональне використання рекреаційного та туристичного потенціалів регіону, розвиток регіональної інформаційної інфраструктури рекреаційних і туристичних послуг. Серед пріоритетних завдань – розширення номенклатури туристично-рекреаційних послуг; формування конкурентоспроможних кластерів у рекреаційній і туристичній сферах; каталогізація маршрутів і туристичних атракцій; заохочення сільського населення до розвитку приватної ініціативи щодо розвитку форм сільського та аграрного туризму; розроблення регіональних проєктів залучення інвестицій у сферу курортів і туризму відповідно до регіональної інвестиційної стратегії; популяризація туристичного продукту через ярмаркову, виставкову та фестивальну діяльність.

Будь-які перетворення функціонування та розвитку рекреаційного об'єкта або туристичного продукту, як правило, пов'язані з використанням рекреаційних та економічних ресурсів, які мають свою ціну і цінність. Саме тому виникає завдання раціонального використання обмежених ресурсів, зокрема інвестиційних. Рекреація вимагає постійного вкладення коштів, тому інвестиційне забезпечення та інвестиційна діяльність відіграють дуже важливу роль у здійсненні цього процесу. Оскільки інвестиції є тим фактором, який забезпечує не лише функціонування, але і майбутній розвиток, то для рекреаційної сфери вони є індикатором її розвитку. Запорукою ефективності інвестування в рекреаційну сферу є трансформація рекреаційних ресурсів в інвестиційний потенціал рекреаційних територій.

Водночас на практиці виникає складність в організації процесу інвестування в туристичну галузь, що пов'язано як із відсутністю повноцінної інформації про наявність і стан усіх видів рекреаційних ресурсів на території та їхній потенціал, так і з процесом планування, програмування, проєктування раціонального використання рекреаційних ресурсів та управління розвитком рекреаційних зон з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Отже, наукове обґрунтування комплексного підходу до управління рекреаційними ресурсами на регіональному рівні є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системному вивченню поняття «рекреація», аналізу окремих її складників і функцій присвячено ґрунтовні наукові дослідження таких учених, як Н. Мироненко, І. Твердохлебов, В. Стаускас, Т. Ткаченко, які запропонували визначення рекреації як сукупності явищ і стосунків, які виникають у процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної та культурно-дозвілдової діяльності людей на спеціалізованих територіях, що є поза населеним пунктом, тобто місцем постійного проживання; В. Шуликом запропоновано структурно-функціональну модель рекреаційної системи, основними невзаємозамінними компонентами якої слід вважати такі: рекреаційне споживання, рекреаційне обслуговування, рекреаційне виробництво та рекреаційні комунікації; В. Смалюк надав ґрунтовне пояснення щодо отождоження терміна «рекреація» з поняттям «оздоровлення», «туризм», «відпочинок».

Терміни і поняття рекреації введені і в правове поле. У Законі України «Про туризм» поняття «рекреаційна зона», що входить у структуру заповідних територій, підрозділяється на зони регульованої та стаціонарної рекреації [7]. У Земельному кодексі України представлено номенклатуру «територій рекреаційного призначення», до яких віднесено не лише об'єкти рекреації, але і території, на яких вони розміщуються [2]. Об'єкти рекреації є одним із предметів регулювання чинних нормативних документів. У ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» та «Містобудування. Довідник проєктувальника» розглянуто містобудівні аспекти рекреаційної діяльності та її територіальної організації.

Рекреаційні ресурси та їхня структура, рекреаційний потенціал, види та форми рекреаційної діяльності є об'єктом наукових досліджень О. Бейдика, В. Герасименка, В. Горун, В. Новікової, Т. Панченко, С. Поповича та інших учених. Рекреаційне районування представлено в працях таких науковців, як: М. Гудима, М. Крачило, Ф. Мазур, В. Павлов, С. Попович, М. Приходько, Н. Федоренко та інші. В. Антошкін обґрунтував методи аналізу інвестиційного потенціалу рекреаційних зон.

Незважаючи на значний ґрунтовний науковий інтерес до цієї тематики, на практиці поки що фіксується нерациональне використання рекреаційних ресурсів, а рекреаційний потенціал узагалі не оцінений на регіональному рівні. Все це зумовлює необхідність подальших наукових досліджень щодо методики інвентаризації та оцінки рекреаційних ресурсів, рекреаційного зонування на регіональному рівні та розроблення для кожної рекреаційної зони моделі її комплексного розвитку, що розкриває пріоритетну стратегію інвестування, вид інвестування та об'єкт інвестування.

Мета статті – з'ясувати головні умови та особливості організації ефективної рекреаційної діяльності в регіоні та обґрунтувати комплексний підхід до регіонального управління розвитком рекреації й туризму.

Виклад основного матеріалу. У науковій практиці вивчення рекреації є різні підходи до трактування цього терміна та підходи до аналізу окремих її складників. У різних працях як розглядається функціонування рекреації загалом, так і визначаються стан і шляхи розвитку окремих елементів галузі. Триває процес уточнення її структури, меж досліджень і функцій. Найбільш поширеним є визначення рекреації [12] як сукупності явищ і стосунків, які виникають у процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної та культурно-дозвіллевої діяльності людей на спеціалізованих територіях, що є поза населеним пунктом, тобто місцем постійного проживання.

Іноді поняття «рекреація» ототожнюють із поняттям «оздоровлення», «туризм», інколи – «відпочинок». Обґрунтуємо це. Однією з головних форм продуктивного використання вільного часу людини є рекреація (фр. recreation, пол. rekreacja – відпочинок, від лат. recreatio – відновлення сил) – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб і запитів. Рекреація – це система заходів, що пов'язана з використанням вільного часу людей для їхньої оздоровчої, культурно-пізнавальної і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які є поза їхнім постійним помешканням.

Розрізняють три форми використання часу, відведеного на рекреацію: туризм, лікування/оздоровлення та відпочинок. Туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби. Підпорядкованість понять «дозвілля», «туризм», «рекреація» автори [10] виражають через таке: дозвілля доцільно інтерпретувати як часове поняття, а рекреацію і туризм – як поняття про дію, спосіб організації вільного від роботи часу.

Значна кількість вітчизняних учених вважає, що туризм – це вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними й культурно-розважальними цілями [3; 4; 12]. Отже, враховуючи вищезазначені аргументи, у межах дослідження туризм розглядається як різновид рекреації.

Головними умовами для забезпечення рекреаційної діяльності є природні рекреаційні ресурси та створення навколишнього середовища, сприятливого для рекреаційного процесу. Природні рекреаційні ресурси є матеріальною передумовою формування туристично-

рекреаційного комплексу, його ресурсною базою і переважно зумовлюють як місця зосередження туристично-рекреаційної інфраструктури та туристичних маршрутів, так і розвиток певних видів туризму конкретної території. Середовище включає в себе широке коло понять, що входять до сфери матеріального і духовного життя суспільства. Рекреаційна діяльність при цьому характеризується не лише просторовими показниками, вона відбувається послідовно – протягом дня, тижня, року. Межі навколишнього середовища переміщуються, проникаючи одне в одного, та постійно згладжуються. Під час цього процесу формується загальне рекреаційне середовище як невіддільна частина життєвого середовища людини.

Види середовища, які забезпечують процеси з рекреаційного споживання, В. Шулик об'єднав у чотири групи залежно від рівня окультурення [13]:

- 1) штучне середовище (всі елементи створені людиною);
- 2) антропогенно-природне (до штучного середовища входять елементи природи);
- 3) природно-антропогенне (у природне середовище включені антропогенні елементи);
- 4) природне (середовище, в якому відсутні антропогенні включення).

У свою чергу, види середовища, які мають забезпечувати рекреаційні процеси, розподіляються на такі основні групи:

1. Рекреаційні утворення індивідуального користування з максимальним перетворенням природного середовища;
2. Рекреаційні утворення громадського користування з необхідним перетворенням природного середовища;
3. Рекреаційні утворення індивідуального та громадського користування з мінімальним перетворенням природного середовища.

На основі цих ґрунтовних напрацювань можна визначити потенційні типи сучасної рекреації в Одеській області.

I тип – рекреаційні об'єкти індивідуального та громадського використання з мінімальним перетворенням природного середовища:

I.1. – індивідуальне житло місцевих мешканців, яке можна диференціювати за способом проживання власників і рекреантів на 1 ділянці (рекреаційні садиби зі спільним проживанням власників і рекреантів у межах одного житлового будинку, із суміжним проживанням власників і рекреантів на 1 ділянці в зблокованому або різних житлових спорудах, житло для рекреаційних потреб: пристосоване, реконструйоване та нове будівництво);

I.2. – рекреаційні утворення індивідуального та громадського використання з мінімальним перетворенням природного середовища: а) рекреаційні утворення загального циклу використання: лісопарки, лугопарки, рекреаційні ліси, території для спортивного мисливства та рибальства, туристичні маршрути; б) рекреаційні утворення з регульованою системою використання: національні парки, заповідники, заказники, охоронні зони річок і пам'яток архітектури, мистецтва, археології, історії із самими пам'ятками, об'єкти, що мають історичну, мистецьку, археологічну, етнографічну цінність.

II тип – рекреаційні утворення громадського користування з необхідним перетворенням природного середовища:

II.1 – рекреаційні об'єкти з основною функцією рекреації: а) заклади проживання: готелі, мотелі, котеджі, кемпінги та інші засоби тимчасового розміщення (проживання); б) споруди і приміщення охорони здоров'я та відпочинку: лікувально-профілактичні та санітарно-профілактичні заклади, санаторії та санаторії-профілакторії; в) об'єкти рекреації та туризму: бази відпочинку; г) будинки, споруди і приміщення фізкультурно-оздоровчі та спортивні: відкриті фізкультурно-спортивні споруди (стадіони), криті споруди та будинки (плавальні басейни, спортивні комплекси), фізкультурно-спортивні та фізкультурно-оздоровчі комплекси;

г) будинки, споруди та приміщення підприємств побутового обслуговування: лазні, лазнево-оздоровчі комплекси, СПА;

П.2 – об'єкти, для яких рекреація є другорядною функцією (проте системно невіддільною): а) будинки, споруди та приміщення культурно-видовищних, дозвіллевих і культових закладів: музеї та виставки, заклади дозвілля, садиби народних майстрів; б) будинки, споруди та приміщення підприємств торгівлі та харчування: об'єкти харчування (ресторани, кафе, закусочні, пиріжкові, піцерії), об'єкти торгівлі (торговельні комплекси, сувенірні ринки); в) сакральні споруди та комплекси.

Основою формування рекреації є використання наявних рекреаційних ресурсів і можливість їх поєднання для створення атрактивного середовища життя населення.

Термін «рекреаційно-туристичні ресурси» розглядається як природні, історичні, соціально-культурні, а також інші об'єкти, здатні задовольняти оздоровчі та духовні потреби рекреантів, сприяти відновленню та розвитку їхніх фізичних сил [1]. Рекреація є доступною для ознайомлення і використання незалежно від форми власності, якщо до того немає законодавчо накладених обмежень. Рекреаційні ресурси – природні та антропогенні геосистеми, тіла та явища природи, артефакти, які мають комфортні властивості і споживчу вартість для рекреаційної діяльності та можуть бути використані для організації відпочинку та оздоровлення певного контингенту людей у певний фіксований час за допомогою технології та наявних матеріальних можливостей [9]. Як бачимо, трактування поняття «рекреаційні ресурси» досить широке, а номенклатура практично безмежна. Проте для проведення типізації рекреаційних зон у межах нашого дослідження слід приймати чітку позицію щодо структури рекреаційних ресурсів і методів їхнього аналізу.

У межах нашого дослідження ми використовуємо типологічну схему поділу рекреаційних ресурсів, запропоновану О. Бейдиком [1], за якою рекреаційні ресурси поділяються на 4 основних типи:

- природно-географічні (геологічні, ґрунтово-рослинні, водні, ландшафтні);
- природно-антропогенні (національні природні парки, природні заповідники, заказники тощо);
- суспільно-історичні (архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві);
- суперточка-тур.

Оцінка рекреаційного потенціалу території слугує основою для оптимізації, раціоналізації просторової господарської організації територіальних рекреаційних систем, визначення цінності окремих ресурсів, виявлення територіальних відмінностей у забезпеченості ресурсами, визначення шляхів раціонального використання ресурсів і збалансованого розвитку території.

Визначення «потенціал» означає наявність у будь-кого/будь-чого прихованих можливостей, або спроможність діяти та розвиватися в певних сферах. Формування рекреаційного потенціалу регіону зумовлено можливістю використання рекреаційно-туристичних ресурсів в організації та розвитку рекреаційної діяльності на певній території.

Для дослідження рекреаційного потенціалу регіону нами було використано такий підхід:

- природно-ресурсна компонента – це здатність природних систем без шкоди виробляти необхідну для людини продукцію, тобто використовуватись у рекреаційній діяльності;
- історико-культурна компонента характеризує можливості для розвитку рекреаційної діяльності шляхом використання історико-культурного надбання певної території;
- економічна компонента – це складова частина економічного (господарського) потенціалу території, яка характеризує здатність території продукувати та відтворювати туристично-рекреаційний продукт. До складу економічної компоненти входять: інфраструктурні елемен-

ти, збалансовані з вимогами виробництва туристично-рекреаційного продукту можливості засобів розміщення, підприємств харчування, дозвілля, транспорту забезпечувати необхідні умови для здійснення туристично-рекреаційної діяльності й задоволення потреб рекреантів і туристів; фінансові елементи характеризують обсяг грошових коштів, які є в розпорядженні території для здійснення туристично-рекреаційної діяльності; інформаційні елементи – сукупність організаційно-технічних й інформаційних можливостей, що забезпечують прийняття та реалізацію управлінських рішень і впливають на характер (специфіку) виробництва й реалізації туристично-рекреаційного продукту шляхом збору, збереження, обробки й поширення інформації про наявний туристично-рекреаційний потенціал; інвестиційні елементи – сукупні можливості території з інвестування сфери туризму й рекреації; управлінські елементи – це навички й компетенції керівництва всіх рівнів управління щодо формування, організації, створення належних умов для функціонування та розвитку туристично-рекреаційної сфери;

– соціальна компонента характеризує можливості території з відтворення необхідної для розвитку туристично-рекреаційної діяльності робочої сили [5].

Комплексна і спеціалізована оцінка рекреаційних ресурсів території великою мірою має суб'єктивний характер і залежить від досвіду, інтелектуального та освітнього рівня дослідників. Оцінюються рекреаційні ресурси якісно, кількісно, бально і вартісно.

Для проведення типізації рекреаційних зон Одеської області нами було проведено оцінку таких видів потенціалу.

Оцінка природно-географічного рекреаційного потенціалу. Аналіз регіональних особливостей формування рекреаційного потенціалу послужив підставою для виокремлення таких факторів природних рекреаційних ресурсів: біокліматичних, геоморфологічних, структурних елементів екологічної мережі, бальнеологічних і сучасного екологічного стану.

Оцінка суспільно-історичного рекреаційного потенціалу. Досвід багатьох країн світу засвідчує, що історико-культурні об'єкти можуть бути визначальними у формуванні попиту на рекреаційні ресурси і суттєво впливати на отримання прибутків. Якщо критерії і методика оцінки природних рекреаційних ресурсів розроблена досить добре, то загальноприйнятої схеми оцінки історико-культурних ресурсів немає.

Для визначення суспільно-історичного рекреаційного потенціалу адміністративних районів Одеської області було проведено оцінку культурно-історичних рекреаційних ресурсів, природно-соціальних рекреаційних ресурсів, івент-атракційних рекреаційних ресурсів.

Оцінка інвестиційного рекреаційного потенціалу ґрунтується на сумарній оцінці потенціалів інфраструктури, фінансів, інвестицій та соціального складника.

Під час аналізу рекреаційних ресурсів і визначення складників рекреаційного потенціалу Одеської області ми звернули увагу на те, що характер розміщення рекреаційних об'єктів залежить від розміщення інфраструктурних вузлів притягання – в умовах регіону саме їх розміщення визначає розміщення рекреаційних закладів. Саме тому вважаємо за доцільне в процесі виявлення та типізації рекреаційних зон звертати увагу і на потенціал незадіяних рекреаційних ресурсів, що, на нашу думку, є основою ефективного розвитку рекреації в регіоні.

В Одеській області є вже сформований рекреаційний комплекс, який представляє сукупність об'єктів рекреації та інфраструктурних, що орієнтовані на природні рекреаційні ресурси. Проте структурні взаємозв'язки сформовані в 60–70-х рр. XX ст. сьогодні функціонують неякісно. Зміна вектора розвитку, системи соціально-економічних відносин, виробнича амортизація основних фондів зумовлюють недостатню ефективність функціонування регіону в умовах інтенсивного розвитку світових ринків рекреаційних послуг. В економіці цю ситуацію розглядають як збільшення попиту за сталою пропозицією. Цей процес не може тривати нескінченно, адже, якщо певний час зберігається така тенденція, частка споживачів (рекреантів) шукають

інші ринки послуг. Схожа ситуація сьогодні склалася в рекреаційному просторі Одещини. Для виходу з цієї кризи розвитку слід виявити незадіяний рекреаційний потенціал регіону та обґрунтувати можливості реформування цієї галузі.

Умовою ефективної просторової організації й розвитку регіону є використання незадіяного рекреаційного потенціалу. Дослідження структури наявних рекреаційних ресурсів показує їхню розвинену номенклатуру, що представлена природно-кліматичним, природно-антропогенним і соціально-економічним потенціалом. Сучасні види рекреації потребують збалансованого використання незадіяних ресурсів для формування весесезонної рекреації з різними видами атракцій. Пріоритетним напрямом дослідження сучасної рекреації є обґрунтування просторового розміщення ресурсної бази. Для проведення оцінки потенціалу розміщення незадіяних рекреаційних ресурсів доцільно проводити порівняльний аналіз просторового розташування рекреаційних ресурсів та інтенсивності функціонування рекреаційної сфери регіону.

Наукове обґрунтування комплексного підходу до управління рекреаційними ресурсами на регіональному рівні, насамперед, потребує чіткого визначення ролі органів регіональної влади в розвитку рекреаційної діяльності.

На нашу думку, регіональне управління рекреацією та туризмом слід розглядати як: діяльність органів публічної влади зі створення умов для раціонального і ефективного використання рекреаційного потенціалу регіону; організаційно-правове забезпечення і практичну реалізацію стратегії / програми розвитку рекреаційної діяльності в туристичних субрегіонах; регулювання суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, що виникають у процесі використання рекреаційних ресурсів на регіональному рівні, з метою забезпечення взаємоузгодження внутрішніх і зовнішніх інтересів різних стейкхолдерів рекреаційної діяльності, а також їх узгодження з інтересами місцевого населення туристичних субрегіонів (рекреаційних зон) та можливостями регіону.

Для ефективного функціонування системи регіонального управління рекреацією та туризмом домінуюче значення має коректне врахування принципів субсидіарності та відповідності суб'єкта управління його об'єктові, які найбільшою мірою відображають регіональну специфіку. Тобто мова має йти, насамперед, про дослідження внутрішньої специфіки, особливостей, функцій і потенційних можливостей рекреаційних ресурсів регіону (як об'єкта регіонального управління), властивих регіону тенденцій рекреаційної діяльності з метою альтернативного вибору оптимального шляху розвитку кожної рекреаційної зони (туристичного субрегіону) з урахуванням загальнорегіональних інтересів. Такий підхід вимагає виявлення факторів формування регіональної ситуації розвитку рекреації та розроблення комплексу моделей, які відображають: рекреаційну діяльність як динамічну складно-організовану ієрархічну систему; умови функціонування її складників; середовище функціонування рекреаційної діяльності як об'єкта управління.

Під регіональною ситуацією розвитку рекреації ми розглядаємо сукупність станів усіх видів рекреаційних ресурсів у межах певної території у визначений період часу з метою виявлення типу проблемності в рекреаційній діяльності на території та тенденцій її розвитку. У цьому випадку з погляду регіонального управління ми можемо говорити про визначення рекреаційних зон як територій регіону, на яких формується унікальна рекреаційна ситуація і, відповідно, впроваджується особлива програма розвитку та діють специфічні механізми державної підтримки. Але слід зазначити, що за таким підходом рекреаційна зона, як територіальна (просторова) одиниця регіону, не є об'єктом безпосереднього впливу з боку органів державного управління. Об'єктом державного управління є процеси, які виникають усередині рекреаційних зон.

Для прийняття ефективних управлінських рішень із раціонального використання рекреаційних ресурсів регіону необхідно володіти актуальною, повноцінною й комплексною інформацією щодо їхнього сучасного стану. Найадекватнішим відображенням ситуації щодо використання рекреаційного потенціалу та розвитку рекреаційної діяльності є картографічна модель як основа створення банку даних і бази знань щодо структури, динаміки, організації рекреації на території регіону, її просторово-часової ієрархії. Тобто фундаментально науковою основою комплексного підходу до регіонального управління розвитком рекреації та туризму має стати база знань щодо сукупності особливостей, переваг, різноманіть, які можна використати для інвестування в рекреаційну галузь регіону.

Інформаційний складник комплексного підходу до управління рекреаційними ресурсами на регіональному рівні повинен забезпечити необхідний і достатній перелік даних для складання повної картини стану і динаміки розвитку. Сьогодні обсяг необхідної інформації, що характеризує кількісний та якісний стан елементів рекреаційного середовища регіону, сягає до сотні показників – їх збирають, обробляють і нагромаджують різні суб'єкти управління та рекреаційної діяльності. Внаслідок цього нагромаджується величезна кількість інформації, яка скрутно координується між собою, є фрагментарною, не дає повного уявлення про рекреаційний потенціал регіону взагалі. Тобто необхідним є створення такої інформаційно-інфраструктурної складової моделі рекреаційного потенціалу регіону, яка забезпечила б розподілення видів та обсягів одержання інформації, юридичну правомірність, повноту, достовірність, актуальність тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Дослідження головних умов і особливостей організації ефективної рекреаційної діяльності в регіоні дало змогу визначити потенційні типи сучасної рекреації в Одеській області та обґрунтувати, що сучасні види рекреації потребують збалансованого використання незадіяних ресурсів для формування всесезонної рекреації з різними видами атракцій. Доведено, що регіональне управління рекреацією та туризмом слід розглядати як діяльність органів публічної влади зі створення умов для раціонального і ефективного використання рекреаційного потенціалу регіону; наголошено, що домінуюче значення має коректне врахування принципів субсидіарності та відповідності суб'єкта управління його об'єктові, які найбільшою мірою відображають регіональну специфіку. Інформаційний складник комплексного підходу до управління рекреаційними ресурсами на регіональному рівні повинен забезпечити необхідний і достатній перелік даних для складання повної картини стану і динаміки розвитку.

Перспективою подальших наукових розвідок є розроблення інвестиційної моделі комплексного розвитку рекреаційних зон Одеської області.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. Київ, 1997. 130 с.
2. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III, в редакції від 9 серпня 2019 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 11.08.2019).
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ, 2002. 436 с.
4. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
5. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за ред. В.Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

6. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення: 04.07.2019).

7. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 325/95-ВР, в редакції від 4 жовтня 2018 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.07.2019).

8. Програма розвитку туризму та курортів в Одеській області на 2017–2020 рр. : Рішення Одеської обласної ради від 23 грудня 2016 р. № 285-VII. *Одеська обласна рада*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a58d0f18f339.pdf> (дата звернення: 18.06.2019).

9. Смадич І.П. Формування структури рекреаційного середовища в існуючій системі розселення Прикарпаття. *Проблеми розвитку міського середовища*. 2018. № 1. С. 129–135.

10. Смаль І.В., Смаль В.В. Рекреація, туризм, дозвілля: тлумачення і співвідношення понять. *Український географічний журнал*. 2003. № 4. С. 58–64.

11. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року : Рішення Одеської обласної ради від 21 грудня 2015 р. № 32-VII. *Одеська обласна рада*. URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/strategiya-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-rozvytku-odeskoji-oblasti-do-2020-roku/> (дата звернення: 18.06.2019).

12. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ, 2009. 463 с.

13. Шулик В.В. Про рекреаційне районування території України. *Коммунальное хозяйство городов*. 2007. № 76. С. 431–442.

References:

1. Beydyk O.O. (1997), *Slovnnyk-dovidnyk z heohrafiyi turyzmu, rekrealohiyi ta rekreatsionoyi heohrafiyi* [Reference Dictionary-book from geography of tourism and recreational geography]. Kyiv : Press Palitra. 130 p. [Ukraine].

2. VRU, Law of Ukraine (2001), *Zemelnyy kodeks Ukrayiny* [Law of Ukraine “Landed code of Ukraine”], dated October 25, 2001 No. 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (related 11.08.2019) [Ukraine].

3. Lyubitseva O.O. (2002), *Rynok turystychnykh posluh (heoprosstorovi aspekty)* [Market of tourist services (geospatial aspects)]. Kyiv : Tutorial, Press Alterpress. 436 p. [Ukraine].

4. Malska M.P., Khudo V.V. and Tsybukh B.I. (2004), *Osnovy turystychnoho biznesu* [Bases of tourist business]. Kyiv : Tutorial, Press Tsentru navchalnoyi literatury. 272 p. [Ukraine].

5. Edited by Herasymenko V.H. (2016), *Otsinka turystychno-rekreatsionoho potentsialu rehionu* [Estimation of tourist-recreational potential of region], Monograph. Odesa : Press ONEU. 262 p. [Ukraine].

6. KМУ (2017), *Pro odobrennyya stratehiyi rozvytku turyzmu y kurortiv na period do 2026 roku* [About approval of Strategy of development of tourism and resorts on a period to 2026], the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2017 No. 168-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017> (related 04.07.2019) [Ukraine].

7. VRU, Law of Ukraine (1995), *Pro turyzm* [Law of Ukraine “About of tourism”], dated September 15, 1995 No. 325/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95> (related 04.07.2019) [Ukraine].

8. ORS (2016), *Prohrama rozvytku turyzmu ta kurortiv v Odeskiy oblasti na 2017–2020 rr.* [The Program of development of tourism and resorts of the Odessa Region on 2017–2020], the order of the Odesa Regional Soviet dated December 23, 2016 No. 285-VII. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a58d0f18f339.pdf> (related 18.06.2019) [Ukraine].

9. Smadich I.P. (2018), “Formuvannya Struktury rekreatsionoho seredovyscha v isnuyuchiy systeme rozselennya Prykarpattya” [“Forming of structure of recreational environment is in the existent system of settlement of Prykarpattya”]. *Problemy rozvytku miskoho seredovyscha* [Problems of development of municipal environment]. Vol. 1. P. 129–135 [Ukraine].

10. Smal I.V. and Smal V.V. (2003), “Rekreasiya, turyzm, dozvillya: tlumachennya y spivvidnoshennya ponnyat” [“Recreation, tourism, leisure: interpretation and correlation of concepts”]. *Ukrayinskyy heohrafichnyy zhurnal* [Ukrainian geographical magazine]. Vol. 4. P. 58–64 [Ukraine].

11. ORS (2015), *Stratehiya ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Odeskoyi oblasti do 2020 roku* [Strategy of economic and social development of the Odessa Region to 2020], the order of the Odesa Regional Soviet dated December 21, 2015 No 32-VII. URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua/odeska-oblast/strategichni-ta-programni-dokumenty-oblasti/strategiya-ekonomichnogo-ta-sotsialnogo-rozvytku-odeskoyi-oblasti-do-2020-roku> (related 18.06.2019) [Ukraine].

12. Tkachenko T.I. (2009), *Stalyy rozvytok turyzmu: teoriya, metodolohiya, realiyi biznesu* [Steady development of tourism: theory, methodology, business realities], Monograph. Kyiv : Press KNTEU. 463 p. [Ukraine].

13. Shulyk V.V. (2007), “Pro rekreatsijne rayonuvannya terrytoryy Ukrainy” [“About the recreational districting of territory of Ukraine”]. *Komunalne hospodarstvo horodov* [Communal economy of cities]. Vol. 76. P. 431–442 [Ukraine].

УДК 351:321.01:378.1

DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-167-177>

М. О. Шкурат, аспірантка кафедри публічного управління та митного адміністрування
Університету митної справи та фінансів

ІНФОРМАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті, спираючись на вимоги Болонського процесу, розкрито основні напрями інноваційного вдосконалення освітнього процесу та управління ним як на рівні закладу вищої освіти, так і на рівні держави. Визначено, що інновації мають охопити навчально-методичний, освітньо-технологічний і організаційно-управлінський напрями діяльності закладів вищої освіти. Саме ці напрями створюють сприятливе інформаційно-інноваційне середовище у сфері вищої освіти та в комплексі здатні забезпечити високу якість вищої освіти.

Зазначено, що генеза вищої освіти в сучасному світі формується як єдиний безперервний процес, пов'язаний з об'єктивною потребою суспільства до постійного оновлення знань як складника інноваційного розвитку. Нині формуються нові вимоги до формування концепцій розвитку знань шляхом забезпечення контролю якості вищої освіти на всіх етапах їх набуття та оновлення. Приєднання України до Болонської декларації вимагає від закладів вищої освіти України якісних конкурентоспроможних освітніх послуг.

Узагальнено, що досягнення амбітної мети – забезпечення високої якості вітчизняної вищої освіти – невідривно пов'язане зі створенням у сфері вищої освіти сучасного інформаційно-інноваційного

© **М. О. Шкурат, 2019**